

KONCEPT KONTINUA

Přednášky Jean Liedloffové

Srpen, září 1995
v Rakousku

Koncept kontinua - psychoterapeuta Jean Liedloffová zkoumá schopnost žít v harmonii a být šťastní u indiánů

Jako autorka úspěšné knihy „Na cestě hledání ztraceného štěstí“ navštívila Jean Liedloffová v září 1995 různé evropské země a zde měla přednášky a semináře. Přednášky ve St. Pölten a v Gerstenu (Dolní Rakousko) byly smysluplně spojeny a následně zapsány ve strukturované formě.

Jean Liedloffová – psychoterapeuta z USA navštívila v několika expedicích jihoamerické Indiány Yequana a byla fascinována jejich harmonií a schopností být šťastní. Studovala základy tohoto jevu a srovnávala je a jejich důsledky se způsoby chování v západním civilizovaném světě. Ve své knize popisuje své zkušenosti s Indiány a dle jejich způsobu života vytvořila koncept kontinua.

Děti a lidé kontinua vykazují různé specifické znaky. Jsou vyrovnaní a veselí, stále spokojení a šťastní, bez vnitřní agrese. Nehádají se a mají málo konfliktů, v protikladu např. k nenasytlosti našich dětí a lačnosti dospělých po moci, která v člověku vybujuje vnitřní agresi. Jean Liedloffová neviděla nikdy děti Indiánů Yequana se hádat, miminka také nikdy nekřičela, nanejvýš krátce zakňourala. Děti byly nošeny na těle 24 hodin, na kyčli (na jedné ruce nebo houpající se na noze). Vždy a při všech činnostech se zachovával tělesný kontakt. Děti byly také často nošeny jinými ženami a dětmi, aby se matce ulevilo. Miminka Yequana také nemají žádnou koliku ve třech měsících, která se u našich dětí považuje za normální a nevyhnutelnou.

Široce rozšířené nařízení vůči dětem v západním civilizovaném světě je často následující: Děti potřebují disciplínu. Chlapci zůstanou vždy chlapci, i když jsou agresivní. Nemluvnata musí spát ve vlastní postýlce. To, co my (západní civilizace) považujeme za normální, je často v rozporu s lidskou přirozeností. Náš instinkt je potlačován údajným odborným věděním expertů. Čím více budeme jednat proti přírodě, tím „nepohodlněji“ se budeme všichni cítit.

Ale co my děláme? Když se dítě narodí, po porodu, jednáme s dítětem většinou protikladně vůči přírodě v rodině, v mateřské školce, ve škole. Matky potlačují svůj přirozený instinkt a nechávají se příliš svádět údajnými radami k chování zaměřenému proti dětem. Chybějící tělesný kontakt, chybějící důvěra a nekontrolované disciplinování jsou pro zdravý vývoj dětí škodlivé. Pokud v prvních 12 měsících života dítěte panuje takzvané vychovávání pomocí disciplíny (např. necháme dítě křičet) namísto výlučného naplňování všech potřeb dítěte, dochází u osobnosti dítěte ke škodám. Často se nechováme k dětem s náležitým respektem. V neposlední řadě náš vzdělávací systém ochromuje schopnost přirozeného učení.

Jean Liedloffová vyjmenovává ve svých přednáškách různá doporučení, která jsou důležitá v konceptu kontinua:

1. Měj respekt k dítěti, přírodě a k sobě samému

Zkoušej najít to správné instinktivně a jednej podle toho.

Buď trpělivý sám k sobě, k dítěti, a ke všem ostatním osobám a situacím.

Věř svému neškolenému instinktu a ne údajným odborníkům.

Věř svému dítěti, když křičí a nikoli jakémukoli expertu.

Dítě je větší expert než všichni odborníci (jeho instinkt je neškolený). Často jednáme s dítětem, jako by to byl náš nepřítel (necháváme ho křičet atd.)

Když je dítě odkládáno do kolébky, do postýlky nebo do kočárku, začne často křičet. To je přirozená reakce, jelikož dítě hledá tělesnou blízkost živého člověka. My ale od dítěte očekáváme, že bude samo ležet a necháváme jej samotné v kolíbce nebo v kočárku i během dne. Očekáváme také, že se ještě k tomu bude chovat tiše a zkusíme udržovat je potichu pomocí málo vhodných opatření jako např. houpáním a kolébáním v kolíbce nebo v dětském kočárku, namísto toho, abychom je vzali k sobě na tělo.

Když mláďata zvířat křičí, akceptujeme, že zvířecí matka přijde k mláděti. Jen u našich nemluvnat věříme, že je (proti přírodě) musíme nechat křičet.

Tip pro zastavení křiku miminka: sešpulenými rty syknout do ouška, rychle vyfouknout vzduch ven a dovnitř.

Respektuj přírodu a lidskou přirozenost. Disciplína a kooperace se poté u dítěte dostaví, aniž bychom je to museli učit a požadovat.

2. Zprostředkovávej dítěti neustále pocit, že je „plnohodnotné“ a „vítané“

Nedělej nic (řečí, cítěním; verbálně nebo neverbálně), co by dítěti zprostředkovalo pocit: nejsem „správný“; dělám něco špatně (ve smyslu neodpovídat očekáváním), jsem špatný, jsem zlý, atd.

Nehubuj a nedisciplinuj své dítě (protože to znamená: „Ty jsi špatný“; ty nejsi „správný“), nýbrž ignoruj chybné chování a nedramatizuj je. Svým životem ukazuj chování, které si přeješ, protože děti nechtějí nic jiného nežli napodobovat, stát se členem skupiny.

Dítě věří bez podmínek všemu, co mu o něm samém řekneš a zprostředkuješ (dobrému i špatnému). Věří ti víc nežli sobě samému. Rodiče jsou v očích dětí tou absolutní a nejvyšší autoritou. Všechno, co rodiče řeknou a učiní, považuje dítě za správné. Vlastní chování ocení jako špatné nebo jej zpochybní. Děti křičí a tím vyjadřují: „Prosím drž mě.“ Matka ale řekne: „Buď klidný.“ a zprostředkuje tím dítěti pocit: „Mám rád svou matku, ale ona mě nemá ráda.“ To způsobí, že se dítě necítí dobře, protože matka jako autorita má přece pravdu. A tento pocit namířený sám proti sobě působí až do dospělosti.

Nejdůležitější je, aby dítě věřilo samo sobě.

Vliv rodičů je podstatně silnější nežli vlivy okolí (prarodiče, sousedé atd.), kteří se eventuelně nechovají podle doporučení kontinua. Měj trpělivost s jinými osobami, kteří se k tvému dítěti chovají jinak, podle svého ražení, podle rodičovských zkušeností a podle zkušeností z dětství. Zkoušej jim zvolna přibližovat doporučení kontinua.

I když dítěti ukáže pouze jedna blízká osoba, že to je „správné“, je to pro jeho dobrý vývoj dostatečné. Ideální by přirozeně bylo, kdyby celé sociální okolí jednalo podle doporučení kontinua.

Lidský tvor, ať už je dítětem či dospělým, by se měl neustále cítit plnohodnotným a vítaným. Většina lidí v civilizovaném světě pocítují v různém měřítku, že nejsou dost „dobří“, že nejsou „správní“. Ten, kdo se sám necítí dobře, kdo sám sebe nemá rád, ten se bude i antisociálně chovat.

Často jednáme s našimi dětmi nepřiměřeně. Kvůli tomu, jak se chováme ke svým dětem a miminkům a kvůli násilí, které na nich pácháme, se ony nemohou cítit plnohodnotně a přijatě. Dokonce i v nejlepších rodinách si rodiče nechávají mluvit experty do toho, jak děti vychovávat (proti přírodě).

I přes intenzivní snažení dítě stále ještě křičí. Z tohoto důvodu se mnoho rodičů necítí být „správní“, příp. se cítí být vinni a jsou křečovitě napjatí. („Dělám vše pro dítě a ono přesto

křičí. Nedělám to dostatečně dobře.“) To se pak přenáší na dítě, které svůj křik ještě zesílí. Příčiny se často nacházejí v jejich vlastním dětství, kvůli tehdejšímu chování jejich vlastních rodičů. Byli jsme našimi rodiči vedeni k tomu, abychom se cítili špatně/v nepravu/ v nepořádku/ nesprávně. „Zůstaň tady“, „Zůstaň stát“, „Přestaň křičet“, „Bud' zticha“ - rodiče jsou namířeni proti dětem už od jejich narození, proti přírodě. Ale každý člověk je svým vlastním způsobem „správný“ a plnohodnotný, přece však mnozí rodiče pochybují sami o sobě a mají pocity viny, protože v jejich dětství jim bylo vštípeno do hlavy, že nejsou „správní“.

Pokud rodiče s dětmi jednájí špatně, může to často pocházet od jejich vlastních zranění z jejich vlastního dětství, a dítě v dospělém říká: „Nejprve chci být já uspokojen a teprve potom z toho může něco dostat i dítě.“ Nebo: „Když jsem to (lásku, blízkost, respekt atd.) nedostal já, nesmí nic takového dostat ani mé dítě.“ Názna řešení by bylo: dát dítěti „experimentálně“ to vše, co bychom byli bývali sami rádi dostali (lásku, blízkost, tělesný kontakt, správné vztahy matka – dítě atd.). Snadněji by se pak dalo dosáhnout změny špatného nastavení.

3. Umožni svému dítěti (v ideálním případě) tělesný kontakt 24 hodin denně, přinejmenším do té doby než dítě začne samo lézt

Nos své dítě celý den na těle (na ruce, v šátku, spaní u rodičů v posteli, atd.) I jiné osoby by tě v tom měly podporovat.

Nikoli pouze v prvních hodinách po porodu pro vývoj dítěte je důležitý intenzivní tělesný kontakt (na kůži) (bonding) s matkou, nýbrž ze stejného důvodu má tento tělesný kontakt přirozeně zásadní a elementární význam také v celém následujícím úseku života. Toto ale není uznáno „experty“ a všemi „dobře míněnými radami“ (prarodičů, lékařů, průmyslu, reklamy, atd.)

Následkem osamělosti (inkubátory, ohrádky, dětské pokoje, umělá dětská výživa místo kojení, ležení v postýlce s ohrádkou, osamělé spaní, nechávání dětí křičet, dětský kočárek, umělá muzika místo mateřských srdečných tónů, dětská ohrádka, atd.) musí pak dítě nést celý život.

„Rooming in“ (postýlka dítěte vedle matčiny postele) je nedostatečný: Matka ví, kde dítě je, ale dítě neví, kde je matka.

Všechny potřeby dítěte by měly být naplněny ve fázi, kdy je dítě nošeno (asi 12 měsíců), protože by se mělo cítit stoprocentně vítáno. Úplné naplnění potřeb v jednom vývojovém stupni je předpokladem k dosažení „zdravých“ příštích pokroků ve vývoji. Dítě se tak stane vyrovnanější a nikoli závistivé. Bude se vyjadřovat spíše samo za sebe a bude přirozeným způsobem kooperativní, oproti dítěti, jehož potřeby naplněny nebyly.

Pociťuj se „správně“ a O.K., když dítě nosíš. Nepociťuj přítom viny v žádné formě. Říkej dítěti, že je vítané, nech jej cítit se jako plnohodnotná bytost.

Nošení na straně (na boku) je smysluplné, protože dítě při tom může vše pozorovat a učit se z toho.

Hodně se pohybuji s dítětem, i když spí (chození do přírody, běh, tanec).

Každý člověk musí energii vydávat (např. pohybem, sportem, sexem, prací, tancem, hekticky atd.). Kojenec ale ještě nemá žádnou možnost (dokud nezačne lézt), tuto energii vydávat pohybem (kromě trhavých pohybů ručičkami a nožičkami), tu potřebu má ale nutně také. Při nošení dítěte na těle a díky společným rychlým pohybům může matka energii pro oba vyjíjet přes společné energetické pole (díky tělesnému kontaktu). V této době je toto tím zásadním přínosem pro to, aby dítě bylo vyrovnané.

Vyřizuj si všechny své činnosti normálním způsobem společně s dítětem, jako by ani dítě nebylo na tvém těle. Starostlivé nošení k tomu všemu dítěti ukazuje: „Jsem křehké.“

Nech dítě, aby se vždy mohlo podílet na dění. Dítě by mělo být všude s námi (uprostřed dění), aby se pokud možno mohlo učit ze svého okolí a od svých blízkých osob.

Nasměřuj své činnosti a chování na svět dospělých, a nezaměřuj je zvláštní formou na dítě. Dítě by mělo poznávat normální svět dospělých a nikoli svět koncentrovaný na dítě.

Neběhej za dítětem, když už umí lézt, případně běhat, a nesoustřeďuj své jednání na dítě. Dítě samo bude běhat za matkou, protože nechce být samo, nýbrž chce být součástí skupiny a ve středu dění.

To, co je dobré pro dítě, je dobré také pro matku (přinejmenším by tomu tak mělo být, pokud se jedná v souladu s přírodou). A obráceně, to, co je dobré pro matku, je dobré také pro dítě. Normální všední den s dítětem by měl dávat radost a neměl by to být žádný boj s dítětem.

4. Měj důvěru a buď důvěřivý ke kojenci/k dítěti

- Důvěřuj schopnostem svého dítěte/kojence.
- To, co očekáváme, to také dostaneme (jak v pozitivním smyslu, tak i v negativním smyslu)
- Očekávej od svého dítěte, že bude „dobré“, a ono bude „dobré“. Neměj v oblibě zvláštní chování, nýbrž očekávej zcela jednoduše plná důvěry dobré chování jako něco normálního.
- Dávej svému dítěti s důvěrou mnoho úloh. Pokud to dítě odmítne, ignoruj odmítnutí a vyříd' úkol sám. Díky vydělení sama sebe rozpozná vzdorovité dítě nesmyslnost svého počínání.
- Dej svému dítěti šanci, aby mohlo zažít svůj svět jako svébytný ve svém vlastním rytmu.
- Nepřerušuj, příp. neukončuj zbytečně jeho hru, konání.
- Nepomáhej svému dítěti za každou cenu, nevměšuj se zbytečně (kromě hrozícího nebezpečí).
- Nevěnuješ-li svému dítěti důvěru, nevyvine v sobě žádnou sebedůvěru. Věčné „Dávej pozor!“ je škodlivé a brání rozvoji sebedůvěry.
- Příklad: Asi 18 měsíců staré dítě leze na velmi úzkou zídku mezi dětským bazénem a hlubokým bazénem. Jean prosí přítomné osoby, aby nespěchali na pomoc, aby přímo nepřihlížely a nevěnovaly dítěti žádnou očividnou pozornost. Dítě se ohlíží, jestli se někdo dívá. Protože tomu tak není, vylézá dokonce na své poměry ještě na úzkou zídku dále až k vodotrysku, k němuž směřuje. Když se opět otáčí na úzké zídce uprostřed vody a leze zpátky, aniž by se zřítilo do vody, blíží se k němu nervózní matka. Když dítě zahlédne strachující se matku, jeho jisté chování zmizí, zavolá „ó mami!“ a bezmocně spadne do rukou své matky.
- Vysvětlení: Dítě uvěří bázlivé matce více než samo sobě (rodiče jsou pro dítě tou největší autoritou), při pohledu na matku náhle ztratí svou sebedůvěru a spadne zpátky do chování z dřívějšího, a tím nejistějšího vývojového stadia (regrese = zpětný vývoj). Člověk již náhle nedůvěřuje své vlastní dosud získané schopnosti a zodpovědnosti.
- Závěr: Pokud příslušná osoba nervózně a nejistě agituje, nemá žádnou důvěru v dítě, a tím dítěti zprostředkovává „Ty to nezvládneš“, a nevěří též dítěti, že by bylo schopné zvládnout úlohu. Dítě si pak nevěří, spadne nebo se zřítí, upadne do stavu bezmocnosti. Pokud se dítě učí něčemu novému, či něco zkouší, často se dívá po dozírající osobě a tím se ptá: „Jak se mám cítit?“ Úzkostlivá a příliš ochránářská dozírající osoba bude dítěti vždy bránit, aby své schopnosti rozšířilo.
- Pokud dítě spadne nebo si nabije, nevěnovat dítěti žádnou pozornost, příp. nedělat scénu (dokud to je únosné). Dítě má samo převzít zodpovědnost za své chování,

případně za svou bezpečnost. Často se dítě nejprve rozhlédne, jestli má diváky, než začne plakat.

5. Nedělej nic za dítě, pokud to může udělat samo (s láskyplným a konsekventním, důsledným postojem)

- Pro proces učení dítěte je velmi rušivé, pokud jej ustavičně podporujeme, jsme příliš nápomocní, pokud jej přemíru ochraňujeme. Bereme mu tak možnost dělat zkušenosti, případně naplnit určité potřeby. I když jednání díky vědomému nepomáhání trvá déle, nic se neděje, neboť takto se dítě učí a dělá zkušenosti.
- Dítě by mělo mít možnost dělat chyby, mělo by samo nacházet řešení.
- Příklad ze života zvířat: Jean oloupala malému opičímu mláděti banán, aby ho nakrmila. Opička snědla banán jen z půlky. Jakmile byl utišen první hlad, zavinula opička zbylý banán do papíru, který ležel v kleci, a potom oběhla klec. „Náhle“ radostně „objevila“ zavinutý banán, vybalila ho, oloupala a snědla.
- Vysvětlení: Nejprve opička lačně utišila hlad, poté ale svým způsobem naplnila i jiné potřeby, totiž hledat potravu (lovit), potravu najít (sbírat), oloupat a nakonec sníst. Chování často zjevně uspokojí jen jednu potřebu, ve skutečnosti ale často mnohé. Díky např. ochranné intervenci, rušení, přerušení při hraní (= učení) bráníme našim dětem sbírání vícevrstevných zkušeností.
- Závěr: Dítě by mělo smět samo zkoušet své možnosti a schopnosti, i když dělá chyby a možná nejprve na začátku úkolu, případně se svým záměrem ztroskotá (při lezení, učení se chodit, učení se zkoumat okolí).
- Nenech dítě, aby převzalo kontrolu nad tebou. Děti běžně zkoušejí zkoumat hranice. Odmítní jeho nepatřičná přání, sice s láskou a pozorností, ale s důrazem. Jednoduše klidně pokračuj ve svém dosavadním konání (kontinuálně a bez ovlivnění), bez prošení dítěte o rozhodnutí (dítě nesmí být „bossem“). Přesto dotykem nebo přátelským očním kontaktem dítěti ukaž, že je vítané, aniž bys přerušil své vlastní konání.
- Nenech se později dítětem zapřáhnout ve prospěch jeho zájmů (např. zástupné vyřizování nějakého sporu s jinými dětmi, atd.)
- Zanech děti samotné, pokud se hádají a jdí pryč (pokud nehrozí žádné nebezpečí). Nestav se na něčí stranu, protože ony by si měly konflikt vyřídit samy. Děti často chtějí, aby dospělý za dítě něco (konflikty) zástupně vyřizoval a aby za dítě bojoval. Děti by se o to měly postarat samy.
- Při hrách o moc, se zbraněmi a válečnými hračkami: Pozoruj motivy a výraz obličeje při hraní. Pokud se objeví hněv a agresivita, poukazuje to na vnitřní agresivitu. Jinak je hra na válku imitací určité formy hry bez agresivity.

6. Nedisciplinuj své dítě zbytečně

- Abychom v naší společnosti fungovali, postupuje se v rámci výchovy pomocí taktiky, vyjednávání, hrozeb, podplácení, pokut vůči člověku jako domněle asociálnímu, nedisciplinovanému tvor. Ve skutečnosti jsme my lidé od narození a od přírody hluboce sociální bytosti. Není třeba nás pomocí tzv. výchovy socializovat. Příčina, proč naše děti působí a jednají tak asociálně, čímž rodičům dělají život tak těžkým, spočívá v našem raném dětství. Když kojenci křičí, chtějí být pouze přijímáni a drženi. Potřebují tělesnou blízkost ve dne i v noci. Nenaplněné potřeby působí nevyrovnaný pocitový život a chování.

- Od dítěte nemusíme požadovat disciplínu, stačí, když člověk očekává, že dítě se bude chovat disciplinovaně a sociálně, a ono se tak skutečně bude chovat. Děti se často chovají asociálně proto, jelikož si všimly, že od nich v skrytu očekáváme asociální chování.
- Příklad: „Uklid’ si okamžitě své hračky!“ Tón hlasu dítěti sděluje, že se často vůbec neočekává poslechnutí výzvy. Vzniká hra, dítě testuje, jak často se matka může opakovat. Dítě ví přesně, jak dospělé přimět k tomu, aby se opakovali.
- Vybídnutí by se mělo říct dítěti jen jednou, nikdy víc než jednou. Výzvy nikdy nevyslovovat s výčitkou. Pokud dítě nespolupracuje, příp. neposlouchá pokyny, mělo by se toto chování ignorovat. Buď bez komentáře (nadávky, vysvětlování, hubování, trestání) a bez emocí (vztek, zlost) to požadované sám provést, nebo dělat něco jiného. Tím je dítě postaveno mimo dění a díky tomu, že vyřízení jeho vlastní věci bylo bez komentáře, ztratí jeho odpor na významu a důležitosti. A protože dítě je velmi sociální, nemůže toto vyloučení unést a v budoucnu bude spíše poslouchat. Dítě brzy pozná, že se nic neříká víc než jednou. Kromě toho zjistí, že na jeho odpor se nereaguje (hra se nehraje), a tím se toto chování stane nezajímavým.
- Ignoruj řvaní z protestu, odpor a pláč a vyřizuj klidně a rozhodně potřebná konání, i když dítě rebeluje. Tvůj klidný a konsekventní (důsledný) způsob jednání, přesto plný respektu a bez agresivity, ukazuje dítěti, že jeho hry nemají šanci na úspěch. To způsobí výchovný proces a dítě bude příště spolupracovat.

7. V přirozenosti dítěte je učit se něco samo od sebe, není přirozené něco učit

- Matka bývá většinou v prvních letech sama doma s dítětem. Tato izolace během dne bez jiných osob je nezdravá pro všechny, protože chybějící komunikace je frustrující a všem nabízí příliš málo podnětů. Bylo by mnohem lepší žít v nějaké společnosti dospělých a dětí (velká rodina, rodinné společenství). Společné konání (společné práce v domě, na zahradě a v domácnosti) spolu s trávením času s jinými matkami, přítelkyněmi nebo sousedy by také bylo smysluplné. Děti by přitom měly smět běhat kolem a přitom se učit. Být sám a mít jen velmi málo či žádné podněty, to neodpovídá lidské přirozenosti. V naší společnosti je jistě velmi obtížné najít stejně smýšlející lidi, ale mělo by se to přesto zkoušet, aby člověk nemusel zůstat sám. Dej si tu námahu a zkoušej někoho najít. Nepřijmi fádnot osamělosti a plahočení se díky izolaci s dítětem.
- Ve společenstvích, kde dítě může vyrůstat ve společnosti mnoha dospělých, se dítě může naučit, že dospělí činí to, co je pro ně přiměřené. Je velmi důležité, aby člověk nebyl dlouho koncentrován na dítě, nýbrž aby žil ve světě dospělých, aby dělal činnosti dospělých, aby s druhými mluvil a smál se. Dítě by mělo být uprostřed dění, ale samo by nemělo být v centru pozornosti, zatímco se konají činnosti všedního dne. Dítě vnímá z atmosféry dospělých na odpovídajícím stupni svého vývoje všechno to, co potřebuje, aby se mohlo učit.
- Děti se učí bez toho, že by je někdo musel učit (podobně jako při učení se řeči). Stačí jakákoli činnost (jako u mluvení), aby se mohlo učit. Nikoli učit se explicitně jako např.: „Toto je pes a pes štěká.“ (dítě tuto formu neočekává). Nemluv s dítětem dětskou řečí, nýbrž řečí dospělých. Děti přijímají vše, co slyší, samočinně. Stačí dovednost správně předvést. Důvěřuj tomu, že dítě přijímá vše, co potřebuje automaticky díky pozorování dospělých bez potřeby zvláštního poučování. Přirozené

učení je poslouchání, vidění a napodobování. Nepoučuj a neopravuj stále dítě, protože děti se potom necítí být „správné“. Čím menší je stres, tím se dítě lépe učí.

- S každým rokem vývoje pomáhá dítě stále více v domácnosti a má z toho radost. Je přitom šťastné a dělá vše dobrovolně a s dobrým pocitem sebejistoty, bez toho, že by k pomoci bylo donucováno. V dětské přirozenosti je totiž pomáhat, aniž bychom je o pomoc prosili. Pomáhání musíme ale připustit a podporovat, mít trpělivost s dítětem, pokud vše neudělá přesně podle našich představ. Pokud je dítě vedeno odpovídajícím vhodným způsobem, poskytne nám čtyřleté dítě větší přínos v domácnosti nežli se myslívá.
- Děti chtějí pomáhat a napodobovat, nepotřebují ale žádnou zvláštní pozornost, pokud dělají něco nového nebo zvláštního. Nedávej najevo žádné přehnané nadšení, žádnou chválu, nýbrž považuj toto za „normální“. Jinak může nastat ten případ, že děti budou jednat kvůli pochvale a odměně a nikoli kvůli věci samé. Nezávisle na tom je vhodná pozitivní zpětná vazba a pozitivní podpora, aby se posílila sebedůvěra.

8. Mateřská školka a škola

- Úzká propojenost malého dítěte s matkou a otcem je pro vývoj velmi důležitá, v naší společnosti se ale děti dávají ve třech letech do mateřské školky. Děti jsou v mateřské školce izolovány, jelikož mateřská školka neodpovídá reálnému světu.
- Naše instituce (MŠ a škola) jsou nevhodné pro lidskou přirozenost, protože jsou založeny na domněnce o lidské povaze, která je falešná. Také celá společnost nerozumí lidské přirozenosti dětí, protože děti jsou od přírody sociálními bytostmi.
- Princip výuky dětí je od základu falešný, protože tento princip je koncentrován na dítě, přičemž např. dvě vychovatelky pečují až o 30 dětí a zadávají jim různé činnosti (malování, kreslení, hraní atd.)
- Děti jsou od přírody zaměřené na dospělé. Chtějí pozorovat svět dospělých a kopírovat jejich chování. Bylo by lepší, kdyby děti směly žít ve světě dospělých a učit se, jak se dospělí chovají k sobě navzájem, a nikoli, jak se dospělí chovají k dětem (např. v MŠ).
- Také náš školní systém by musel být kompletně změněn, protože domněnky o tom, jak učit děti, se nezakládají na realitě. V momentě, kdy dítěti řekneme: „Posaď se, buď zticha a poslouvej!“ nebo „Dávej pozor a uč se!“, bráníme skutečnému procesu učení. Protože dítě se od narození učí pomocí pozorování a napodobování.

9. Shrnutí a výhled

My sami vytváříme asociální společnost. Stěžujeme si na bezradnou mládež, na lidi, kteří hledají výhody pouze pro sebe, na kriminálníky, na sexuální devianty atd. Stavíme stále více vězení a nasazujeme stále více policistů, namísto toho, abychom zlo odstranili i s kořeny.

Co proti tomu můžeme dělat: Pozorujme přírodu a važme si jí, dbejme o potřeby našich dětí. Dejme jim možnost dostatečného tělesného kontaktu jako známku bezpečí. Ukazujme jim stále, že jsou vítány, hodnotné a milovány hodné. Buďme příkladem svým pozitivním postojem. Mějme důvěru ke schopnostem našich dětí. Napomáhejme zdravému vývoji jejich sebedůvěry a jejich vědomé zodpovědnosti za sebe a společnost. Dejme jim prostor, aby se mohly samy učit přirozeným způsobem. Važme si osobnosti našich dětí podobně jako očekáváme my jejich úctu k nám. Naše láska nesmí být potlačována.

Dvě věci můžeme svým dětem dát na cestu: kořeny a křídla.